

УДК 37.013.73

Джура О.Д., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій та права, Івано–Франківський національний технічний університет нафти і газу (Україна, Івано–Франківськ), lepan@ukr.net

Виховний потенціал освіти

Сучасна українська освіта стоїть перед необхідністю відповіді на двоєдиний виклик: з одного боку, йдеться про потребу бути на рівні вимог глобалізованого й інформаційного суспільства, з іншого боку, доводиться враховувати об'єктивні ресурсні обмеження, які є результатом кризових соціально–економічних процесів у межах України і світового господарського комплексу. Потреба глибинної трансформації, реформування, приведення у відповідність з вимогами часу, освіти набула ознак самоочевидності. Зрозуміло також, що оптимізація функціонування освітньої галузі виявиться проблематичною, якщо не розв'язати основні проблемні вузли теорії і практики чинного освітнього процесу. Перед сучасною українською освітою стоїть двоєдине завдання: зберегти всі позитивні здобутки українського освітнього досвіду, а також збагатити його досягненнями іншонаціональних освітніх середовищ, котрі гармонійно узгоджуються й поєднуються з українськими. Адаже чим складніше й комплексніше завдання, тим більш гармонійними і прозорішими мають бути взаємини у взаємопотенціуючому трикутнику освіти (наука) – людина – суспільство.

Ключові слова: освіта, особистість, виховний потенціал, реформування освіти, криза освіти, функції освіти, оптимізація освіти.

Dzhura O.D., Doctor of Philosophy, Professor, Head of Social Communications and Law, Ivano–Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ukraine, Ivano–Frankivsk), lepan@ukr.net

Educate potential of education

Modern Ukrainian education is facing the necessity to respond to a two-pronged challenge: on the one hand, we are talking about the need to be at the level of the requirements of a globalized information society and, on the other hand, we have to take into account objective resource constraints, which are the result of crisis socio–economic processes in Ukraine and global economic complex. Need deep transformation, reform, align with the requirements of the time of formation of self–evidence acquired signs. It is also clear that the optimization of functioning of the education industry would be problematic, if not solve the main problem points of the current theory and practice of education. Before the formation of the modern Ukrainian worth dual task: to save all the positive achievements of the Ukrainian educational experience as well as enrich its achievements of other nationalities educational environments that are consistent and in harmony together with the Ukrainian. The more difficult and integrated task is, the more harmonious and transparent must be mutual relationship in triangle education (science) – human – society.

Keywords: education, personality, educate potential, reform of education, the crisis of education, functions of education, optimization of education.

Джура А.Д., доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социальных коммуникаций и права, Ивано–Франковский национальный технический университет нефти и газа (Украина, Ивано–Франковск), lepan@ukr.net

Воспитательный потенциал образования

Современное украинское образование стоит перед необходимостью ответа на двуединый вызов: с одной стороны, речь идет о потребности быть на уровне требований глобализованного и информационного общества, с другой стороны, приходится учитывать объективные ресурсные ограничения, которые являются результатом кризисных социально–экономических процессов в Украине и в мировом хозяйственном комплексе. Потребность глубинной трансформации, реформирования, приведения в соответствие с требованиями времени образования приобрела признаки самоочевидности. Понятно также, что оптимизация функционирования образовательной отрасли окажется проблематичным, если не решить основные проблемные узлы теории и практики действующего образовательного процесса. Перед современным украинским образованием стоит двуединая задача: сохранить все позитивные достижения украинского образовательного опыта, а также обогатить его достижениями инонациональных образовательных сред, которые гармонично согласуются и объединяются с украинскими. Ведь чем сложнее и комплекснее задачи, тем более гармоничными и прозрачными должны быть отношения во взаимопотенцируемом треугольнике образование (наука) – человек – общество.

Ключевые слова: образование, личность, воспитательный потенциал, реформирование образования, кризис образования, функции образования, оптимизация образования.

Постановка проблеми та її актуальність визначається особливостями сучасного етапу розвитку освіти взагалі й національної системи освіти зокрема, теоретичними і практичними завданнями модернізації освіти, що є визначальним фактором сталого розвитку України в ХХІ столітті.

Освіта є комплексним, системним процесом формування і соціалізації індивіда, орієнтованим історично обу-

мовлені й прийнятні для суспільної свідомості соціальні еталони. Це соціальний інститут, феномен культури і фактор розвитку особистості. Важко переоцінити роль освіти як визначальної детермінанти розвитку мислення, пізнавальних здібностей і творчих сил, універсального способу передачі культурного досвіду поколінь у формі знання, процесу передачі соціально значущого досвіду, результату засвоєння певної системи знань, умінь і навичок.

Феномен освіти і особливості його функціонування належать до найскладніших світоглядно–методологічних проблем буття індивіда, конкретно–історичного суспільства, культури і людства як цивілізаційного явища. Існуюче в науковій літературі розмаїття підходів до розуміння освіти зумовлене сутнісно–функціональною багатогранністю й системністю освіти, а також еволюцією науково-вогнання.

Проблеми освіти загалом і виховання зокрема завжди посідала провідне місце у філософських концепціях. З цієї нагоди можна пригадати імена Платона, Аристотеля, Августина, Я.Коменського, Ж.Руссо, Т.Гоббса, Дж.Локка, Ф.Шлейєрмахера, В.Дільтея, М.Хайдеггера, Г.Гадамера, П.Рікера, Ю.Хабермаса, Е.Бетті, К.Ушинського, Г.Гегеля, Дж.Дьюї, М.Шелера, Г.Шпета, Р.Плеснера, яким людство завдячує генеруванням філософсько–педагогічних ідей.

На увагу заслуговують праці таких дослідників педагогічної і філософської думки, як В.Андрущенко, М.Бубер, Л.Виготський, Л.Губерський, В.Кремень, Б.Кримський, М.Култаєва, М.Михальченко, І.Надольний, В.Огнев'юк, Є.Суліма, В.Щербина тощо, які приділили значну увагу проблемі виховання, віддаючи належне її детермінативній значущості.

Мета статті полягає у визначенні виховної функції ефективно-освітньої парадигми.

Виховання найефективніше реалізується через освіту під час навчально–виховного процесу. Завдяки освіті відбувається цілеспрямована соціалізація індивіда, його становлення як особистості й громадянина. Загальним фундаментом цього процесу є не тільки пізнання світу, але й практична діяльність людини. Світогляд виникає з практичного відношення суб'єкта до світу, а його зміст остаточно визначається не тільки знанням, але реальним буттям індивіда. Отже, людський дух виковується не у високих сферах абстрактно–понятійного мислення, а в горнилі безпосереднього практичного життя, турбот і піклувань, праці й спілкування. Саме в життєвих реаліях, як підкреслюють науковці, здійснюється процес самовизначення особистості, формується система її переконань, моральних установок, смисложиттєвих уявлень [1;3;8;9;12]. Відтак, знання є елементом складної системи світоглядної культури лише тоді, коли воно постає регулятивним принципом діяльності, переростає в особистісне переконання, моральні імперативи, ціннісні норми тощо. В цьому процесі людина виявляється активно діючою істотою, а тому не просто відображає дійсність такою, якою вона є насправді, але й творить її. В статті розглядається виховний потенціал освіти з огляду на необхідність збагачення духовного світу особистості, вироблення її соціальної позиції, формування принципів поведінки та життєвих настанов.

Сучасна освіта – це насамперед процес створення умов для повноцінного виявлення і розвитку особистості. Цей процес водночас має бути спрямований на її саморозвиток. Для того, щоб індивід засвоював і перетворював соціальний досвід, швидко адаптувався до умов життя, що постійно змінюється, освіта й виховання повинні закласти в ньому механізм рефлексії, збереження його індивідуальності. Під цим оглядом «система освіти продовжує залишатися одним із головних соціальних і моральних бастионів будь–якої країни, здатним консолідувати націю, найважливішим інструментом успішного здійснення соціально–економічних реформ» [1, с.288].

Сьогодні вже не викликає сумнівів твердження про те, що виховання студентської молоді має бути спрямованим на формування світоглядної свідомості, соціально–значущих надбань вітчизняної та світової духовної культури. Минув час дискусій про те, який світогляд треба форму-

вати. В «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на необхідність «формування у дітей і молоді цілісної наукової картини світу і сучасного світогляду, здібностей і навичок самостійного наукового пізнання», тобто наукового світогляду [2,с.24]. Саме науковий світогляд виконує життєво важливі функції – пізнавальну, методологічну й інші – і є осердям та важливим цементуючим чинником розумового, морального, естетичного розвитку особистості, надає її поведінці цілеспрямованості, сприяє здійсненню гуманістичних ідеалів.

З огляду на це в освітній сфері необхідно активізувати роботу щодо формування в молоді наукового світогляду. Звичайно, краще всього це роботи на заняттях з гуманітарних дисциплін, насамперед філософії, культурології, педагогіки, та природничих – біології, фізики, астрономії та ін. Принагідно і у виховній роботі педагоги мають завжди керуватися тим, що науковий світогляд включає в себе систему наукових знань людини, її поглядів, переконань та ідеалів, в яких виражається її відношення до розвитку природи, суспільства, свідомості і які визначають її суспільно-політичну, морально-етичну позицію та поведінку в різних сферах життя. Використовувати для цього треба різні форми навчання і виховання – дискусію, евристичну бесіду чи лекцію. Вони дозволяють підвести тих, хто навчається до важливих висновків про те, що переконання – це ідеї, котрі оволоділи думкою людини, підпорядкували її судження і до яких розум притягає її совість. За таких умов молодь починає розуміти, що переконання – це те, що людина глибоко осмислює і емоційно переживає і це вона має відстоювати за будь-яких умов.

Отже, завдяки притаманній йому функціональності світогляд виявляється своєрідним духовним інструментом практичного самовизначення особистості в природній і соціальній дійсності. Саме тому в світоглядній культурі визначальну роль відіграють не просто знання, а переконання, «тобто, знання, що перетворилися в свідомість... У цьому аспекті, для того, щоб знання перетворилися в свідомість, необхідно, щоб вони увійшли в «неорганічну» природу нашого Я, стали способом нашого бачення зовнішнього світу і самих себе, притому таким чином, що ми не можемо інакше ні бачити, ні розуміти, ні уявляти ні зовнішнього світу, ні самих себе. Звідси випливає виключно важливий висновок: знання, які перетворилися в свідомість, – це насамперед знання, що стали елементом світогляду, способом орієнтування як в зовнішньому, так і в своєму власному світі. Рефлектовані й знову осмислені як знання, вони виявляються переконаннями» [3,с.19–20]. Тому, на відміну від знань, переконання завжди мають особистісний характер. В них виражаються не тільки знання, але й прагнення особистості до певної мети. Поряд з цим переконання містять і готовність індивіда реалізувати певні ідеї, виконати певні дії, тобто, в них обов'язково наявний вольовий елемент. Якщо про знання тих, хто навчається можна сформулювати певне враження спираючись на їхні твердження, то про переконання – лише стосовно їх справ. Відтак, переконання виявляються такими ідеями, котрі оволоділи людиною і спрямовують її практичні дії.

Проте, щоб такі дії дійсно реалізувалися, молода людина має заставити себе здійснити прийняте рішення, тобто, проявити волю. Остання є здатністю і вмінням індивіда свідомо спрямовувати власну діяльність відповідно до вироблених і поставлених цілей, принципів, задач, здібностей долати труднощі на шляху досягнення поставлених цілей. Воля індивіда проявляється в таких його якостях, як витримка, самовладання, наполегливість, рішучість, сміливість, принциповість тощо. Тому «вироблення волі вимагає насамперед чіткості цілі, для здійснення якої вона необхідна. Це означає, що самою важливою передумовою (стимулом) формування волі є набуття чіткої, благородної цілі. Чим більш піднесеною є ціль, тим більше імпульсів дає вона людині для діяльності» [4,с.146–147].

Взаємодія різних якостей тих, хто навчається призводить до розвитку їх інтелектуальних здібностей. Під останніми насамперед треба мати на увазі високу культуру мислення. Вона передбачає вміння мислити творчо, логічно, гли-

боко осягати предмети і явища дійсності. Отже, культура мислення є певним ступенем розвитку здатності мислити серед усього іншого і на підставі раціональних міркувань, узasadничених на певних принципах відношення людини до світу, продуктивного уявлення, творчого відображення дійсності тощо.

Особливу роль в структурі світогляду молоді відіграють цінності як позитивні соціальні якості матеріальних та ідеальних предметів – речей, явищ, ідей, поглядів, теорій та ін. Як підкреслює А.М. Коршунов, «цінність – не будь-яка значущість, а лише та, котра відіграє позитивну роль в розвитку суспільства» [5,с.149]. В такому розумінні цінність є моментом практичного відношення людини до дійсності стосовно того, що можна оцінювати, приймати або відхилити і навіть перетворювати в мотив і ціль поведінки. Саме завдяки цьому індивід має можливість здійснювати життєві вибори, самовизначатися і само реалізовуватися в житті.

Цінності не існують поза світоглядом. Предмети і явища світу стають цінностями, коли включаються в сферу діяльності, в соціальні відносини суб'єкта, набуваючи в них значущості. Ставлення індивіда до цінностей фіксується в оцінці, яка виражає співвідношення цінностей в його світоглядній культурі. «Якщо цінності фіксують соціальну значущість явищ природи і суспільного життя суб'єкта, то в оцінках закріплено індивідуальну самобутність переваг та історії розвитку суб'єкта. Оцінки є більш рухомими, і тому на підставі одних і тих самих цінностей можуть формуватися різні оцінні системи, які регулюють реальну поведінку індивідів» [6,с.21]. Відтак оцінні відношення молоді до світу завжди здійснюються на підставі вже наявних знань про предмет або явище, хоча власне знання не є визначальними в оцінці об'єкта. Бо для того, щоб знання стали дійсними збудниками діяльності й поведінки, необхідно, щоб вони набули суб'єктивно-особистісного смислу.

Отже, у світогляді тих, хто навчається раціональний, чуттєвий і вольовий компоненти перебувають у стані взаємного доповнення, збагачення і розвитку. Узалежнення інтелектуальної діяльності суб'єктів навчання відчуттями і волею робить можливим перехід від споглядання до активної дії. «Відчуття виявляються своєрідним джерелом енергії для дій, оскільки саме в них міститься, ними живиться особистісний смисл, який веде людину шляхом активної дії і перетворення світу. Не одержавши вольового збагачення, знання, ідеї, концепції залишаються мертвими... Розум без відчуття, раціональне життя без емоціонального позбавленні сенсу» [4,с.136]. Тому повнота і належний стан розвитку світогляду молоді цілком залежать від функціонування усіх складових чуттєвої і раціональної сфер її життєдіяльності.

Формуючись як особистість, молода людина відчуває на собі безліч культурних впливів. Це і досвід загальнолюдської культури, і конкретно-історичний час, в якому вона живе, і національна культурна атмосфера, як її безпосереднє культурне оточення і середовище, в якому відбувається пробудження людини до культурного життя. Відтак, розмаїтими виявляються базові рівні її світоглядної культури – від повір'їв, пересудів і архаїчних звичаїв до витончених елітарних форм творчого втілення світоглядних шукань. Світоглядна культура індивіда спирається не стільки на концептуальні засади філософського, наукового чи інших типів світогляду, скільки на нетеоретичні форми функціонування світоглядної свідомості – світовідчуття, світосприймання, світорозуміння, світоглушення, світоперетворення. Ці форми виникають об'єктивно в процесі практичної життєдіяльності молоді. Зокрема, світовідчуття дозволяє молодій людині чуттєво-емоційно пережити своє буття в світі, оцінити своє місце і роль у суспільстві та ін. Така оцінка можлива під оглядом позитивних і негативних відчуттів та емоцій і є найінтимнішою цариною внутрішнього світу молоді людини. Світосприймання формує у неї пізнавальні образи світу на основі наочних уявлень крізь призму чуттєвої багатогранності «тепер» і «тут» та «тоді» і «там». Тому світосприймання репрезентує світ також через категорії часу, простору, якості кількості, закономірності тощо. Світорозуміння є процесом

«усвідомлення», тобто перетворення індивідом у предмет власної свідомості природи, суспільства і самого себе, а також доведення такого усвідомлення до цілісного «світу людини». Водночас для суб'єкта важливим є не тільки те, що і як він зрозумів, але й те, як усе зрозуміле витлумачене стосовно світу загалом. Тому світорозуміння конкретизується в світотлумаченні як усвідомленні зовнішнього світу у внутрішньому світі людини, встановленні узгодженості, відповідності між ними шляхом накладання схем, структур, зв'язків духовного світу на дійсність. Остання не задовольняє індивіда, тому перетворення світу визначає родову сутність людини. Саме в світоперетворенні відбувається відокремлення у свідомості суб'єкта самого себе від власної життєдіяльності, переживання ним свого буття як актуального минулого, суспільної історії та ін. Відтак, світоперетворення є переживанням, освоєнням не тільки минулого, але й майбутнього: в свідомості людина постійно живе майбутнім, прагне передбачити його, будує життєві плани, ставить перед собою цілі на підставі належного, а не лише дійсного стану речей [7, с. 172–182].

Отже, світогляд тих, хто навчається ґрунтується, з одного боку, на споглядальному, а з другого – на активному, діяльному відношенні до дійсності. Споглядання є спеціфічним способом зосередження пошукових інтенцій суб'єкта навчання на безмежній кількості проблем і тенденцій, подій і феноменів сфери освіти. Завдяки цьому споглядання так само, як і діяльність, спроможне встановити дійсність індивідуального буття молоді в культурі. Адже «дії, яка має власну культурну наповненість (змістовність), передусє акт занурення, видумування, вчування в ті або ті «больові точки» навколишньої дійсності, з одного боку, і особистого досвіду пережитого – з другого. Ось чому критерій внутрішньої духовно–душевної самообілізації особистості з метою уважного вдивляння в сутність того, що відбувається в природі, суспільстві, в людях також є значущим у розв'язанні питання дійсності (істинності) зв'язку людської суб'єктивності з культурою» [8, с. 140].

З огляду на це світоглядна культура молоді виявляється духовною базою її життєдіяльності. Саме в світоглядній культурі узалежнюються і сплавляються в цілісність усі аспекти та складові відношення тих, хто навчається до світу – їх знання, переконання, досвід, відчуття, воля, здібності, навички тощо. Принагідно суб'єкти навчання набувають яскраво вираженого практичного спрямування. Відтак, світоглядна культура виявляється для кожного учня чи студента тим, що повсякчас необхідно сповідувати, в чому потрібно утвердитися й жити, що треба зробити власною сутністю і реалізовувати в дійсності. Інакше всі завчені відповіді легко стають предметом інтелектуальної гри, гордоців, а то й просто перетворюються в голу декларацію. Досвід мислителів, які стали подвижниками власної справи, свідчить, що світоглядна культура має бути не тільки вистраждана особистістю, але й стати для неї тим дороговказом, який дозволяє уникати помилок та бути впевненим у собі, у своїх власних силах [9, с. 23].

Допомагає цьому виховання, а особливо формування характеру особистості. Психологи вважають, що характер це своєрідне «лавірування» між спадковими рисами і навколишнім середовищем – обставинами в сім'ї, характерами батьків, умовами, в яких розвивається юнак чи дівчина. Проте на характер впливають насамперед світогляд, переконання, цінності, ідеали особистості. Тому різницю між характером і особистістю можна сформулювати так: якщо йдеться про особистість, то зазвичай мається на увазі те, заради чого вона діє, а якщо про характер, – те, як вона діє. Тому неможливо виховати молоду людину і сформулювати її характер, не звертаючись до різних аспектів свідомості. Зокрема, світогляд, визначаючи спрямованість особистості, її життєві цілі та прагнення, є основою її моральних установок, якими вона керується в своїх вчинках. І не враховувати ці складові особистості при формуванні характеру було б просто нелогічним. Тому виховання тих або інших форм поведінки молоді повинне відбуватися в єдності з розвитком світогляду.

Формування характеру багато в чому зумовлюється способом життя індивіда. У міру того як формується спосіб життя людини, формується і відповідний характер. Це відбувається на різних рівнях розвитку соціальних груп (сім'я, школа, спортивна команда, студентська група, трудовий колектив тощо). В молодіжному середовищі багато залежить і від того, які соціальні групи для молоді людини є референтними. Характер виявляється в манері поведінки, в звичках, вчинках і діях. Такі вчинки завжди свідомі, продумані й, з погляду індивіда, завжди виправдані. У групах високого рівня розвитку (колективах) створюються найбільш сприятливі можливості для становлення кращих рис вдачі особистості [10, с. 203–230; 11, с. 32–33].

Характер виховується прижиттєвою освітою і може змінюватися протягом всього життя. Формування характеру найтіснішим чином пов'язано з думками, відчуттями і спонуканими молоді. Тому, у міру того як формується певний устрій життя учня чи студента, формується і його характер. Отже, спосіб життя, суспільні умови і конкретні життєві обставини грають важливу роль у формуванні характеру особистості.

Виховання – цілеспрямований свідомий процес формування не тільки характеру, але й усебічно розвиненої особистості, що передбачає становлення гуманності, працелюбства, чесності, правдивості, дисциплінованості, почуття відповідальності, власної гідності, виховання патріотизму, любові до Батьківщини тощо. Усебічний розвиток особистості має на меті формування загальнолюдських норм життєдіяльності, а також добра, краси, істини, свободи й совісті, поваги й любові. За цими показниками, тобто з позицій загальнолюдських цінностей у повсякденному житті й оцінюється вихованість суб'єкта.

Система моральних цінностей українців сформувалася здавна. Вона вибудувалася з урахуванням таких рис національної ментальності як кордоцентризм, природний демократизм, схильність до інтроверсії. На їх підставі впродовж віків у нашого народу культивувалися гуманізм і любов до рідної землі, патріотизм і громадянський обов'язок, волелюбність і самовідданість у боротьбі за незалежність, високе сумління, шанобливе ставлення до батьків. Пошук шляхів до цілісного, гармонійного світу та людського буття не може не зачіпати проблем освіти й виховання. Сьогодні не тільки педагогічні, а й глобальні проблеми (демографічні, економічні кризи, криза урбанізації, екологічні катастрофи, загострення міжнародних суперечностей і конфліктів, криза культури та моралі тощо) зумовлюють переоцінку цінностей на засадах гуманізму. Найважливішою особливістю формування гуманних стосунків є те, що їх не можна нав'язати, вони не виникають за безумовної слухняності та підкорення зовнішню заданим вимогам. Для їх виховання потрібен не зовнішній, а глибинний процес концептуального переосмислення провідних задумів, конструктивних принципів системи дій, засобів реформування всієї системи сучасної освіти.

Адже сьогодні з впевненістю можна констатувати, що наша сучасна молодь починає орієнтуватися в житті суспільства, виходячи з деякої іншої шкали цінностей, яка загалом в умовах становлення ринкових відносин орієнтована на західні зразки. Як свідчать дослідження, в молодіжному середовищі посилюється прагматична орієнтація, а серед життєвих цінностей найбільш значущими стають прагнення до матеріального достатку, високого заробітку, хороших житлових–побутових умов тощо. Це можна було б прийняти як неминучість і не бачити в цьому великого зла, якби одночасно не спостерігалося падіння престижу освіти, ерудиції, культури, девальвація духовних цінностей, падіння ідеалів. Отож в умовах відсутності чітко окреслених ціннісних орієнтирів, сучасне суспільство переживає духовну кризу, яка насамперед позначається на стані моральної свідомості молоді.

З погляду соціологів, у традиційній вітчизняній культурі наявна така ієрархія цінностей:

– завжди переважають термінальні та моральні цінності (сєнс буття, доброчинність, моральність, прагнення до добра, турбота про інших, щастя інших);

– інструментальним та прагматичним цінностям відводиться другорядне місце;

– гедоністичні цінності вважаються чимось допоміжним, обслуговуючим вищі рівні ціннісної ієрархії (наприклад: відпочити у неділю, щоб у понеділок знову стати до роботи).

Отже, внаслідок перевороту ієрархії цінностей, можна констатувати проблему актуалізації внутрішнього конфлікту моральних, з одного боку, та прагматичних і гедоністичних цінностей особистості – з другого [12, с.47].

Аналіз результатів соціологічного опитування в молодіжному середовищі дає можливість визначити найбільш значущі цінності в житті українського студентства: здоров'я (фізичне та психічне) – 72%; кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною) – 51%; наявність хороших і вірних друзів – 50%; матеріально забезпечене життя – 46%; цікава робота – 41%; щасливе сімейне життя – 41%; активне діяльне життя (повнота й насиченість життя) – 34%; впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч) – 33%; життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд) – 20%; розвиток (фізичне та духовне удосконалення) – 17%; свобода (самостійність у судженнях і вчинках) – 17%; продуктивне життя (повне використання своїх здібностей) – 15%; пізнання (розширення світогляду, інтелектуальний розвиток) – 12%; суспільне визнання (повага оточуючих) – 11%; щастя інших (добробут і вдосконалення нації) – 6%; розваги (приємне проведення вільного часу) – 6%; творчість (можливість творчої діяльності) – 4%; краса природи та мистецтва (переживання прекрасного) – 4% [13, с.68–69].

Отже, пріоритетними для сучасних студентів є такі цінності, як здоров'я, наявність хороших і вірних друзів, кохання, матеріально забезпечене життя; сімейне щастя. Серед життєвих цінностей студентів добробут і вдосконалення інших людей, усієї нації, людства в цілому посідають останні місця поруч з такими цінностями, як почуття прекрасного та можливість творчої діяльності.

Особливості нинішньої ситуації, в якій відбувається формування духовного обличчя української молоді, полягає в тому, що цей процес характеризується послабленням політичного та ідеологічного пресингу, розширенням соціальної самостійності та ініціативи. Цінності, їх характер та особливості, як і суспільна система цінностей взагалі, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу молодої людини, а прагнення мати їх – найважливіша умова придбання молодим громадянином необхідного життєвого досвіду, його соціалізації.

Формування системи ціннісних орієнтацій особистості можливе тоді, коли людина здатна до свідомо-вольової саморегуляції поведінки. Необхідними супутніми моментами усвідомлення власних ціннісних орієнтацій є зростання самосвідомості особистості, розвиток рефлексії та самооцінки. Усі вони в підлітковому та юнацькому віці виявляються внутрішніми передумовами формування ціннісних орієнтацій в наступні періоди онтогенетичного розвитку особистості. З огляду на це період молодості і стає сприятливим для процесу усвідомлення, формулювання, конкретизації та реалізації цих орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX – початок XXI ст.): [монографія]: У 2 т. / В.Шейко. – Х.: Основа, 2001. – 520 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти. – К., 2002. – 32 с.
3. Научное мировоззрение и социалистическая культура. – К.: Наукова думка, 1988. – 303 с.
4. Ковалев С.М. Воспитание и самовоспитание / С.М. Ковалев. – М.: Мысль, 1986. – 287 с.
5. Коршунов А.М. Отражение, деятельность, познание / А.М. Коршунов. – М.: Политиздат, 1979. – 216 с.
6. Соболева Н.И. Мировоззрение и жизненный выбор личности / Н.И. Соболева. – К.: Наук. думка, 1989. – 124 с.
7. Мировоззренческое содержание категорий и законов материалистической диалектики. – К.: Наукова думка, 1981. – 368 с.

8. Культура, человек и картина мира. – М.: Наука, 1987. – 350 с.

9. Мировоззренческая культура личности (философские проблемы формирования). – К.: Наукова думка, 1986. – 292 с.

10. Блюм Г. Структура характера у взрослых // Геральд Блюм. Психологические теории личности. – М., 1996. – С.203–230.

11. Власенко В.В. Учителі – учні: психологія взаємних оцінних ставлень. Монографія. – К.: УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1995. – 155 с.

12. Людина у світі духовної культури. Тези наук. конференції, Київ, 17–18 травня 2002 р. – К., 2002. – 378 с.

13. Галкун Ю. Психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді // Виховна робота в технікумах, коледжах. З досвіду роботи вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. – К., 2006. – Вип.5. – 150 с.

References

1. Sheyko V. Kultura. Tsivilizatsiya. Globalizatsiya (kinets XIX – pochatok XXI st.): [monografiya]: U 2 t. / V.Sheyko. – H.: Osнова, 2001. – 520 s.
2. Natsionalna doktrina rozvutku osviti. – K., 2002. – 32 s.
3. Nauchnoe mirovozzrenie i sotsialisticheskaya kultura. – K.: Naukova dumka, 1988. – 303 s.
4. Kovalev S.M. Vospitanie i samovospitanie / S.M. Kovalev. – M.: Mysl, 1986. – 287 s.
5. Korshunov A.M. Otrazhenie, deyatel'nost, poznanie / A.M. Korshunov. – M.: Politizdat, 1979. – 216 s.
6. Soboleva N.I. Mirovozzrenie i zhiznennyi vybor lichnosti / N.I. Soboleva. – K.: Nauk. dumka, 1989. – 124 s.
7. Mirovozzrencheskoe soderzhanie kategoriy i zakonov materialisticheskoy dialektiki. – K.: Naukova dumka, 1981. – 368 s.
8. Kultura, chelovek i kartina mira. – M.: Nauka, 1987. – 350 s.
9. Mirovozzrencheskaya kultura lichnosti (filosofskie problemy formirovaniya). – K.: Naukova dumka, 1986. – 292 s.
10. Blyum G. Struktura haraktera u vzroslykh // Gerald Blyum. Psihoanaliticheskie teorii lichnosti. – M., 1996. – S.203–230.
11. Vlasenko V.V. Vchiteli – uchni: psihologiya vzaemnih otsinnih stavlen. Monografiya. – K.: UDPU im. M.P. Dragomanova, 1995. – 155 s.
12. Lyudina u sviti duhovnoyi kulturi. Tezi nauk. konferentsiyi, Kiyiv, 17–18 travnya 2002 r. – K., 2002. – 378 s.
13. Galkun Yu. Psihologichni osoblivosti formuvannya tsinnisnih orientatsiy studentskoyi molodi // Vihovna robota v tehnikumah, koledzhah. Z dosvidu roboti vishchih navchalnih zakladiv I–II rivniv akreditatsiyi. – K., 2006. – Vip.5. – 150 s.

* * *